Nicolae Saramandu

CERCETĂRI DE FONETICĂ, DIALECTOLOGIE ŞI LINGVISTICĂ STRUCTURALĂ (1949–2009)

Activitatea în domeniul foneticii şi al dialectologiei a continuat, după al Doilea Război Mondial, tradiţiile perioadei interbelice, când cele două discipline s-au impus la nivel naţional, prin contribuţia, îndeosebi, a reprezentanţilor şcolilor lingvistice de la Cluj şi de la Bucureşti.

Avem în vedere amplul program de geografie lingvistică – iniţiat şi condus, la Muzeul Limbii Române din Cluj, de Sextil Puşcariu –, care s-a materializat prin publicarea, în perioada 1938–1942, a *Atlasului lingvistic român* (autori: Sever Pop şi Emil Petrovici).

La Bucureşti, Al. Rosetti a iniţiat o direcţie nouă de cercetare, prin înfiinţarea, în 1933, în cadrul Facultăţii de Litere a Universităţii din Bucureşti, a unui Laborator de fonetică experimentală şi a revistei „Bulletin linguistique", ca organ al acestuia. În 1949 Laboratorul de fonetică experimentală a fost integrat în nou creatul Institut de Lingvistică. În cadrul acestui institut s-a înfiinţat, în 1959, **Secţia de fonetică şi dialectologie**, condusă de Al. Rosetti, din care făceau parte Boris Cazacu, Andrei Avram, Emanuel Vasiliu, Teofil Teaha, Valeriu Şuteu. Secţia a stat la baza Centrului de Cercetări Fonetice şi Dialectale, care a luat naştere în 1961.

În cadrul Institutului de Lingvistică au continuat, în perioada 1949–1961[1], cercetările de fonetică experimentală şi de dialectologie, care s-au materializat în lucrarea colectivă, *Recherches sur les diphtongues roumaines* (1959, volum coordonat de Al. Rosetti) şi în două volume de autor (la origine, teze de doctorat): Andrei Avram, *Cercetări asupra sonorităţii în limba română* (1961) şi Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru* (1961). Em. Vasiliu a elaborat în 1961 teza de doctorat *Accentul în limba română* (inclusă ulterior în *Fonologia limbii române*, 1965). S-au efectuat anchete colective de teren – în regiunea Văii Jiului şi pe Valea Bistriţei (monografia acestei zone a rămas redactată în manuscris) –, punându-se bazele viitoarei *Arhive fonogramice a limbii române*. B. Cazacu a publicat o serie

[1] Pentru această perioadă, vezi Marius Sala, *Fosta Secţie de fonetică şi dialectologie*, în volumul *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan". 50 de ani de existenţă (1949–1999)*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1999, p. 183–184.

LR, LVIII, nr. 4, p. 545–571, Bucureşti, 2009

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

de studii cu caracter teoretic şi metodologic (*Despre procesul de diferenţiere în graiul unei comune (Meria, reg. Hunedoara*), 1956; *Despre reacţia subiectului vorbitor faţă de faptul lingvistic*, 1957; *În jurul unei controverse lingvistice: limbă sau dialect?*, 1959), reunite, împreună cu studii apărute după 1961, în volumul *Studii de dialectologie română* (1966). Sub conducerea lui Boris Cazacu s-au iniţiat lucrările premergătoare elaborării atlaselor lingvistice regionale (zona sudică: Oltenia, Muntenia, Dobrogea).

*

Începând cu anul 1961, cercetarea ştiinţifică în domeniul foneticii şi dialectologiei s-a desfăşurat în cadrul **Centrului de Cercetări Fonetice şi Dialectale** al Academiei Române. Centrul a luat fiinţă din iniţiativa acad. Al. Rosetti (cu colaborarea prof. Boris Cazacu) – care a fost şi primul său director –, prin transformarea în unitate autonomă a Secţiei de Fonetică şi Dialectologie, înfiinţată în 1959 în cadrul Institutului de Lingvistică din Bucureşti al Academiei Române.

Înfiinţarea Centrului a fost precedată şi, într-un fel, anticipată de publicarea, începând cu anul 1958, a revistei de profil, „Fonetică şi Dialectologie", din care, în perioada 1958–1961, apăruseră trei numere (I: 1958; II: 1960; III: 1961)[2], redactor responsabil fiind acad. Al. Rosetti.

Crearea unei unităţi de cercetare autonome pentru domeniile foneticii şi dialectologiei a fost pe deplin motivată, având în vedere dezvoltarea celor două discipline în perioada interbelică. Dezvoltarea în continuare a cercetărilor în aceste două domenii pretindea o bază logistică adecvată (aparatură tehnică pentru înregistrările de texte şi studiile de fonetică experimentală) şi un suport financiar de durată pentru anchetele dialectale. Centrul, ulterior Institutul de Fonetică şi Dialectologie (din 1990), s-a consacrat, în timp, ca unitate de cercetare specializată pentru **studiul limbii române vorbite** în varietatea ei dialectală şi socială, creând, în acest scop, prin arhivele de texte, cea mai bogată colecţie de date la nivel naţional.

În 1974, în urma „reorganizării" Academiei Române, Centrul de Cercetări Fonetice şi Dialectale şi-a pierdut autonomia, fiind înglobat, împreună cu Institutul de Folclor al Academiei Române şi cu Centrul Creaţiei Populare din cadrul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, în nou-creatul Institut de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, aflat, până în 1990, când s-a desfiinţat, în subordinea Consiliului menţionat.

După evenimentele din 1989, Academia Română începe, în 1990, „recuperarea" unităţilor de cercetare abuziv îndepărtate, în 1974, din structurile sale. Printre

[2] În anii care au urmat, 1962–2008, au apărut – cu o întrerupere de 15 ani (1976–1990) – numerele IV–XXVII ale revistei, redactori responsabili fiind Al. Rosetti (IV–VII, 1962–1971), B. Cazacu (VIII–IX, 1973–1975), A. Avram (X–XI, 1991–1992), E. Vasiliu (director)/N. Saramandu (redactor-şef) (XII–XXI, 1993–2002), N. Saramandu (XXII–XXVII, 2003–2008).

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

primele colective de cercetare revenite în Academia Română a fost cel de fonetică şi dialectologie: în martie 1990, prin Hotărârea Guvernului României, se înfiinţa *Institutul de Fonetică şi Dialectologie*. Fostul Centru devenea Institut în urma solicitării adresate de Al. Rosetti într-o scrisoare trimisă preşedintelui Academiei Române, Mihai Drăgănescu[3]. Membrii institutului nou-creat au ales conducerea: director E. Vasiliu, care devenise, de curând, membru corespondent al Academiei Române; director adjunct N. Saramandu. În 1992 institutul a primit numele întemeietorului: „Al. Rosetti". În perioada 1996–2001, Eugeniu Coşeriu a fost director onorific al institutului.

Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti" a funcţionat până la 25 ianuarie 2002, când, din „comasarea prin fuziune" cu Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", a rezultat Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", pe baza Hotărârii Guvernului României nr. 1366, din 27 decembrie 2001.

Existenţa institutului a fost intim legată de numele întemeietorilor – Al. Rosetti şi Boris Cazacu –, care, printr-o activitate neobosită de-a lungul câtorva decenii, au impus cele două discipline – **fonetica** şi **dialectologia** – în prim-planul cercetării ştiinţifice din România. Institutul a fost singura unitate specializată, de profil, din ţară, având o publicaţie proprie, „Fonetică şi Dialectologie", care îşi continuă apariţia şi în prezent.

*

La înfiinţare, în 1961, Centrul de Cercetări Fonetice şi Dialectale şi-a desfăşurat activitatea în cadrul a două sectoare: **sectorul de fonetică**, condus de Al. Rosetti şi **sectorul de dialectologie**, condus de B. Cazacu (care, în 1971, a iniţiat şi cercetări de sociolingvistică). În 1962 s-a constituit **sectorul de lingvistică structurală**[4], condus de E. Vasiliu. Ulterior, activitatea sectoarelor a fost coordonată de T. Teaha, V. Rusu, Maria Marin (dialectologie), A. Avram, Ileana Vântu, Maria Mărdărescu-Teodorescu (fonetică şi lingvistică structurală).

În **domeniul foneticii** au continuat cercetările de fonetică experimentală iniţiate de Al. Rosetti, ele dezvoltându-se în urma achiziţionării, în 1961, a unui spectograf de tip ʻSona-graphʼ, unic în România la acea dată, utilizat în analiza acustică a sunetelor limbii. Sub conducerea lui Andrei Avram, un colectiv de cercetători – Valeriu Şuteu, Maria Mărdărescu-Teodorescu, Cornelia Cohuţ, Anca Ulivi, Laurenţia Dascălu Jinga – şi de tehnicieni – ing. G. Wegener, Gheorghe Abălaşei, Aurelian Lăzăroiu – au desfăşurat, de-a lungul anilor, un amplu program

[3] La începutul anului 1990, Al. Rosetti a încetat din viaţă. Hotărârea de înfiinţare a institutului a fost anunţată, la catafalcul celui dispărut, de preşedintele Academiei Române, acad. Mihai Drăgănescu.

[4] În 2002 Sectorul de lingvistică structurală a fost desfiinţat, membrii lui fiind încadraţi în Sectorul de gramatică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti". Vom prezenta şi activitatea acestui sector, care a făcut parte din fostul Institut de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti".

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

de studiere, din punct de vedere acustic, a sunetelor limbii române. S-au adăugat cercetări privind intonația şi melodia vorbirii precum şi vorbirea artificială, efectuate de Andrei Avram, Laurenția Dascălu Jinga şi Aurelian Lăzăroiu, institutul situându-se în avangarda studiilor efectuate în țară în aceste domenii. Rezultatele cercetărilor s-au materializat în studii şi articole apărute în revista de specialitate a Institutului, „Fonetică şi Dialectologie", dar şi în alte reviste şi publicații atât din țară cât şi din străinătate.

Prin preocuparea permanentă a lui Al. Rosetti şi a principalilor săi colaboratori şi discipoli, Andrei Avram şi Emanuel Vasiliu, studiile de fonetică, descriptivă şi istorică, dar şi teoretică, au cunoscut o amploare fără precedent. Lor li s-au adăugat cele de fonologie română (cu extensiuni la domeniul romanic), de interpretare a grafiei chirilice, de fonologie generală (cu aplicarea metodei generativ-transformaționale), de fonostatistică etc. În jurul celor trei lingvişti s-a creat o adevărată „şcoală", care s-a impus la nivel național.

După ce, în perioada interbelică, tipărise un *Curs de fonetică generală* (1930), Al. Rosetti a publicat, în 1957, *Introducere în fonetică*, incluzând în ediția a V-a, din 1982 (elaborată în colaborare cu Aurelian Lăzăroiu), rezultate ale cercetărilor de fonetică experimentală efectuate în institut. De asemenea, a continuat să publice, în perioada care ne interesează, numeroase studii şi articole de fonetică şi fonologie, atât descriptivă cât şi istorică, reunite în anexele la ediția definitivă, din 1986, a *Istoriei limbii române*.

Andrei Avram a publicat în 1961 lucrarea (elaborată înaintea înființării institutului), *Cercetări asupra sonorității în limba română*. A urmat, în 1964, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, în care grafia este interpretată, pentru prima dată, din punct de vedere fonologic, dat fiind faptul că, în scris, se notează, în general, invariantele sunetelor (fonemele). Fără a putea expune aici numeroasele studii şi articole de fonetică şi fonologie, descriptivă şi istorică, elaborate de Andrei Avram de-a lungul anilor, tipărite în reviste româneşti şi străine, ne limităm la menționarea volumelor publicate de autor: *Nazalitatea şi rotacismul în limba română* (1990), *Studii de fonologie romanică* (2000), *Metafonia şi fenomenele conexe în limba română* (2005).

Dezvoltând cercetările în domeniul fonologiei ale lui Al. Rosetti (care elaborase în 1938, împreună cu Al. Graur, *Esquisse d'une phonologie du roumain*), Emanuel Vasiliu publică, în 1965, *Fonologia limbii române* şi, în 1968, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, în care metoda de analiză structurală se îmbină cu analiza distribuțională (descriptivismul american) şi, respectiv, cu metoda generativ-transfuncțională. La aceste lucrări se adaugă un număr mare de articole şi studii de fonetică şi fonologie, publicate atât în țară cât şi în străinătate.

În afară de tezele de doctorat în domeniul foneticii şi fonologiei (elaborate de Maria Mărdărescu-Teodorescu, Anca Belchiță-Hartular, Laurenția Dascălu Jinga,

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

Anca Ulivi), rămase nepublicate sau publicate, sub formă de articole, în reviste de specialitate, menționăm volumele publicate de Laurenția Dascălu Jinga, *Melodia vorbirii în limba română* (2001), *Specificul limbii române reflectat în intonația vorbirii* (2002), *Pauzele şi întreruperile în conversația românească actuală* (2006).

În cadrul sectorului de fonetică s-a elaborat şi s-a publicat *Antologia fonetică a limbii române*, 1988 (coordonator: Andrei Avram; autoare: Laurenția Dascălu Jinga, Maria Teodorescu, Anca Ulivi), cu comentarii şi explicații la textele publicate. În 2006 a apărut al doilea volum (autoare: Maria Mărdărescu-Teodorescu, Anca Ulivi), care completează în mod sumar volumul din 1988, dar, spre deosebire de acesta, nu conține comentariile şi explicațiile necesare. Corpusul de texte este lacunar, cel puțin în ceea ce priveşte dialectele aromân şi meglenoromân.

Menționăm faptul că membrii sectorului de fonetică – Andrei Avram, Valeriu Şuteu, Maria Mărdărescu-Teodorescu, Cornelia Cohuț, Laurenția Dascălu Jinga – au participat la anchete dialectale de teren, unii dintre ei fiind coautori la lucrări de dialectologie: *Texte dialectale. Oltenia* (1967; coautori: Cornelia Cohuț, Maria Mărdărescu-Teodorescu, Valeriu Şuteu), *Graiul din zona „Porțile de Fier”* (1973; coautoare: Cornelia Cohuț) (vezi *infra*).

Principala sarcină în **domeniul dialectologiei** a fost, în cadrul Centrului, inițierea lucrărilor de elaborare a *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni*. Inițiativa realizării acestui atlas fusese luată la Conferința dialectologilor români desfăşurată la Bucureşti între 16 şi 18 aprilie 1958. Era vorba, în fapt, de o serie de şapte *atlase lingvistice regionale* pentru provinciile istorice din România – Banat, Crişana, Maramureş, Transilvania, Moldova şi Bucovina, Muntenia şi Dobrogea, Oltenia – şi de un al optulea atlas regional pentru Peninsula Balcanică (dialectele româneşti sud-dunărene). Scopul elaborării acestor atlase era adâncirea cercetării graiurilor şi dialectelor româneşti la câteva decenii de la anchetele efectuate pentru *Atlasul lingvistic român* (anii ’30–’40 ai secolului al XX-lea), prin fixarea unei rețele de anchetă mult mai extinse (998 de localități), de peste trei ori mai deasă față de rețeaua ALR (301 localități).

Prin acest vast proiect, care s-a realizat în deceniile următoare, România este singura țară de limbă romanică în care atlasele lingvistice regionale acoperă integral teritoriul național[5].

Colectivului de dialectologi de la Bucureşti i-a revenit elaborarea a două atlase lingvistice regionale, cel al Olteniei – 98 de localități şi cel al Munteniei şi Dobrogei – 230 de localități (în total, 328 de localități). Anchetele de teren s-au

[5] O inițiativă similară au avut dialectologii din Franța. Acolo însă, atlasele lingvistice regionale acoperă numai o parte din teritoriul național.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

efectuat, pentru toate atlasele regionale, pe baza unui *Chestionar* unitar, publicat în 1963 în revista „Fonetică şi Dialectologie” [6].

O inițiativă a Centrului a fost constituirea *Arhivei fonogramice a limbii române*, prin înregistrarea, în paralel cu anchetele pentru atlasele regionale, de texte dialectale, din rețeaua de 328 de localități; textele aveau să fie publicate în volume separate, pentru Oltenia, Muntenia, Dobrogea, însoțite fiind de glosarele dialectale ale celor trei provincii.

Prin efortul remarcabil, de aproape cinci decenii, al dialectologilor de la Bucureşti, obiectivele propuse la înființarea Centrului au fost îndeplinite în întregime.

S-a publicat integral *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, vol. I–V (1967–1984), autori: Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu (primul volum a apărut sub coordonarea lui Boris Cazacu). Au apărut cinci volume din *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea* (1996–2007), autori: Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Magdalena Vulpe; urmează să se încheie redactarea şi să fie publicat ultimul volum, al şaselea. Ambele atlase au fost premiate de Academia Română.

S-au tipărit volumele de *Texte dialectale. Oltenia* (1967), sub redacția lui B. Cazacu, autori: Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu, Magdalena Vulpe; *Texte dialectale. Muntenia*, I–III (1973–1987), autori: Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Victorela Neagoe, Costin Bratu, Marilena Tiugan (volumele I–II sub conducerea lui Boris Cazacu); *Texte dialectale şi glosar. Dobrogea* (1987), autori: Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu; *Glosar dialectal. Oltenia* (1967), sub conducerea lui Boris Cazacu, autori: Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe; *Glosar dialectal. Muntenia* (1999), autoare: Maria Marin, Iulia Mărgărit. Pe baza celor trei glosare, la care s-a adăugat materialul inedit extras din textele dialectale nepublicate, precum şi întregul material lexical cuprins pe hărțile celor două atlase regionale elaborate de către dialectologii bucureşteni, se redactează *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, autori: Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha; coordonator: Maria Marin.

Totodată, *Arhiva fonogramică a limbii române* s-a îmbogățit prin culegerile de texte dialectale efectuate în alte zone ale țării: Banat, Transilvania, Munții Apuseni, Maramureş, Bistrița-Năsăud, Bucovina, astfel încât, institutul deține, în prezent, cel

[6] *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român*, întocmit sub conducerea acad. Emil Petrovici şi a prof. B. Cazacu, membru corespondent al Academiei R.P.R., de Colectivul de dialectologie al Centrului de Cercetări Fonetice şi dialectale al Academiei R.P.R. (Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu) şi de Colectivul de dialectologie al Institutului de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R (Petre Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan), a apărut în FD, V, 1963, p. 157–261, publicat şi în broşură separată.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

mai bogat şi reprezentativ corpus de texte dialectale din România. Din cele 8 volume (texte şi glosare) elaborate de-a lungul anilor, s-au publicat *Graiul din zona „Porţile de Fier”* (1973, autoare: Magdalena Vulpe, Cornelia Cohuţ) şi *Texte dialectale şi glosar. Bistriţa-Năsăud* (1987, autoare: Maria Marin, Marilena Tiugan).

În paralel cu apariţia atlaselor lingvistice ale Olteniei, Munteniei şi Dobrogei, elaborate la Bucureşti, a început publicarea atlaselor lingvistice pentru celelalte provincii istorice: Banat, Maramureş, Transilvania (Cluj-Napoca), Moldova şi Bucovina (Iaşi), Crişana (Timişoara). După tipărirea primului volum din fiecare atlas lingvistic regional (ultimul din serie a fost Crişana, vol. I, 1997) a fost posibil să iniţiem un amplu proiect, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, a cărui realizare fusese susţinută într-o comunicare prezentată la al V-lea Simpozion Naţional de Dialectologie (Craiova, 1988), publicată ulterior în revista „Limba română”[7]. Atlasul-sinteză reuneşte, într-o singură lucrare, datele cuprinse în cele şapte atlase lingvistice regionale realizate în ţară, la care se adaugă al optulea atlas lingvistic românesc, cel elaborat de dialectologii din R. Moldova.

Realizarea atlasului-sinteză a răspuns nevoii de a avea o lucrare unitară, care să ofere o imagine globală asupra dacoromânei actuale şi să înlesnească, totodată, comparaţia cu materialul dialectal cuprins în atlasul lui G. Weigand (1909) şi în *Atlasul lingvistic român* (1938–1942). Elaborarea hărţilor-sinteză a fost determinată, printre altele, de faptul că ceea ce, la nivel regional, poate apărea ca nepertinent (este cazul, de exemplu, al formelor unice în unele provincii) capătă semnificaţie la nivel naţional. Cu 998 de localităţi în România şi 205 în R. Moldova şi Ucraina – în total, 1203 localităţi – reţeaua *ALRR. Sinteză* este de aproximativ patru ori mai deasă decât reţeaua ALR.

Prin publicarea *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, sub conducerea lui Nicolae Saramandu – din care volumul I a apărut în 2005 (colectiv redacţional: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irina Floarea, Mihaela Morcov), iar volumul al II-lea (colectiv redacţional: Dana-Mihaela Zamfir, Daniela Răuţu, Mihaela Morcov, Carmen Radu, Manuela Nevaci) se află sub tipar – româna este, între limbile romanice, singura care, în mai puţin de un secol, dispune de trei atlase lingvistice consacrate graiurilor în ansamblu.

Rod al cercetărilor de teren şi al valorificării materialului dialectal oferit de atlasele lingvistice, Nicolae Saramandu a publicat în 2005 studiul *Originea dialectelor româneşti*.

O atenţie specială s-a acordat, începând cu anul 1990, cercetării graiurilor şi dialectelor româneşti vorbite în afara României, cercetări care erau greu sau chiar imposibil de realizat în perioada anterioară. Astfel, s-au efectuat culegeri de texte

[7] Nicolae Saramandu, *Pentru un atlas al atlaselor lingvistice regionale*, în LR, XXXIX, 1990, nr. 1, p. 57–66.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

dialectale de la românii din țările vecine – R. Moldova, Ucraina, Ungaria, Bulgaria –, publicându-se *volume de texte dialectale* însoțite de *glosare* pentru Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului (anul 2000, autoare: Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, împreună cu Vasile Pavel, de la Chişinău); Ungaria (2005, autoare: Maria Marin, Iulia Mărgărit), Bulgaria (2006, autoare: Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit). Pe baza unei cercetări la fața locului, Nicolae Saramandu a publicat un amplu studiu (însoțit de texte dialectale) despre *graiul băiaşilor din nordul Croației* (apărut în „Fonetică şi Dialectologie", XVI, 1997, p. 97–130). Maria Marin şi Daniela Răuțu au efectuat în 2008 cercetări de teren la românii din Serbia.

În ceea ce priveşte dialectele româneşti sud-dunărene, menționăm faptul că Nicolae Saramandu a publicat în anul 2007 volumul *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, iar Manuela Nevaci a pregătit pentru tipar o nouă ediție (însoțită de studiu introductiv) a celui mai vechi text religios aromânesc, *Codex Dimonie*. De asemenea, Nicolae Saramandu a efectuat anchete de teren în 50 de localități din țările balcanice (înregistrând şi texte dialectale) pentru *Atlasul lingvistic aromân*, aflat în curs de elaborare. Manuela Nevaci a întreprins cercetări de teren la aromânii din R. Macedonia, în 2007 (împreună cu Carmen Ioana Radu) şi la aromânii din Albania, în 2008.

Sub conducerea lui Nicolae Saramandu se elaborează un *Dicționar meglenoromân, general şi etimologic* de către un colectiv format din Marilena Tiugan, Irina Floarea şi Alina Celac (s-au redactat în manuscris literele A–L; se pregăteşte pentru tipar volumul I, literele A–C). În 2003 a apărut, sub îngrijirea lui Bogdan Marinescu, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne (MALGI)* de Radu Flora. În 2009 s-a inițiat întocmirea unui *Atlas sociolingvistic aromân*, pe bază de anchete efectuate atât la aromânii din țările balcanice, cât şi la cei stabiliți în România (autoare: Manuela Nevaci). Menționăm, de asemenea, apariția, în 2003, a volumului *Studii aromâne şi meglenoromâne* de Nicolae Saramandu, autor şi al unui *Manual de aromână* (2005; ediția a II-a, 2007; elaborat în colaborare cu Matilda Caragiu Marioțeanu).

Pentru perioada la care ne referim, semnalăm publicarea volumului de studii, recenzii şi prezentări de cărți, *Graiurile – componentă a patrimoniului cultural popular* (1983; coordonator: Valeriu Rusu; autori: Costin Bratu, Margareta Chioreanu, Marina Ciolac, Eugenia Flintea, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Margareta Magda, Maria Marin, Anca Marinescu, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană-Boroianu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Teofil Teaha, Marilena Tiuga, Magdalena Vulpe) şi a *Tratatului de dialectologie românească* (1984, coordonator: Valeriu Rusu; colectiv de autori din institut: Eugenia Flintea, Anca Hartular, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Margareta Magda, Maria Marin, Anca Mari-

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

nescu, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Ioana Nichita, Ruxandra Pană-Boroianu, Nicolae Saramandu, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, Dionisie Zagarodnâi).

De asemenea, pe baza unor materiale dialectale inedite, s-au elaborat şi publicat mai multe teze de doctorat: *Graiul din Valea Crişului Negru* (1961, Teofil Teaha), *Graiul din nord-vestul Olteniei* (1971, Valeriu Rusu), *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea* (1972, Nicolae Saramandu), *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită* (1980, Magdalena Vulpe), *Verbul în aromână. Structură şi valori* (2006, Manuela Nevaci), *Timpurile indicativului în graiurile dacoromâne actuale* (2007, Maria Marin), *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)* (două volume, 2005, 2007, Dana-Mihaela Zamfir.)

Menţionăm totodată volumul *Merem la America* (1996, autoare: Anca Hartular), conţinând texte culese de la vorbitori de limbă română din SUA şi cele trei volume apărute postum, sub titlul *Opera lingvistică* (I, 2004; II–III, 2006) ale Magdalenei Vulpe.

O preocupare a unuia din foştii directori ai institutului, B. Cazacu, a fost angajarea dialectologilor români în lucrări de **geografie lingvistică la nivel european şi romanic**. B. Cazacu a fost, în anii ’70, unul din iniţiatorii atlasului limbilor Europei, *Atlas Linguarum Europae (ALE)*, alături de A. Weijnen (Olanda), M. Alinei (Italia), L.-E. Schmitt (Germania), fiind ales membru în Comitetul Internaţional ALE. În 1973 s-a constituit Comitetul Naţional Român ALE, cu B. Cazacu (preşedinte), Nicolae Saramandu (secretar), Teofil Teaha (membru din partea Institutului); din 1988 până în 1997, preşedinte a fost I. Coteanu. S-a fixat reţeaua de localităţi pentru România: 77, dintre care 70 pentru graiurile româneşti şi 7 pentru graiurile minorităţilor naţionale (maghiari: 3, germani: 2, sârbi: 1, ucraineni: 1) şi s-au făcut anchete cu *Chestionarul ALE* în reţeaua din sudul ţării (Oltenia, Muntenia, Dobrogea; pentru celelalte provincii anchetele le-au efectuat dialectologi din Cluj-Napoca, Iaşi, Timişoara). Materialul dialectal românesc, ordonat după criterii etimologice şi însoţit de comentarii lingvistice, a fost depus la Secretariatul General ALE (Nijmegen: 1973–1983; Torino: 1984–1993; Bamberg: 1994–2001, Bucureşti: din 2004) şi încorporat în hărţile *Atlasului*. În perioada 1983–2007 au apărut şapte volume din *Atlas*, cuprinzând hărţi lingvistice însoţite de ample comentarii.

Atlasul limbilor Europei (ALE) este cea mai vastă lucrare de geografie lingvistică elaborată până în prezent, prin colaborarea dialectologilor din toate ţările europene. Atlasul are o reţea de 2631 de localităţi, ilustrând cele şase familii de limbi care se vorbesc în Europa (indo-europene, caucaziene, altaice, uralice, semitice, basca). Pe baza comparării limbilor din familii diferite, ALE a permis să se realizeze *hărţi motivaţionale*, reprezentând o inovaţie în geografia lingvistică. Elaborarea hărţilor motivaţionale se bazează pe constatarea unei *mentalităţi comune* la vorbitori de limbi diferite. De asemenea, comparaţia limbilor conduce la

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

constatări importante privind originile etnolingvistice ale Europei şi la formularea de noi teorii, cum ar fi teoria continuității limbilor indo-europene (opusă teoriei mai vechi, a „invaziei").

După dispariția, în 1987, a lui B. Cazacu, a fost cooptat în Comitetul Internațional ALE Nicolae Saramandu, care a devenit vicepreşedinte al Atlasului în 2001 şi preşedinte în 2005.

B. Cazacu a fost şi unul din inițiatorii atlasului lingvistic romanic, *Atlas linguistique roman (ALiR)*, participând la prima reuniune de lucru, de la Torino (1987; în acelaşi an, B. Cazacu a decedat). În 1989 s-a constituit Comitetul Internațional ALiR, Nicolae Saramandu fiind ales vicepreşedinte al *Atlasului*, funcție pe care o îndeplineşte şi în prezent. S-a constituit Comitetul Național ALiR (preşedinte: I. Coteanu; membri din Bucureşti: N. Saramandu, T. Teaha, I. Ionică, B. Marinescu), care a prelucrat materialul dialectal românesc şi l-a expediat la sediul ALiR (Grenoble, Franța). Colaborând la volumele III şi IV ale Atlasului (pentru care a elaborat două hărți, însoțite de comentarii lingvistice), Manuela Nevaci a fost cooptată, în 2007, în Comitetul Internațional ALiR. Rețeaua de anchetă ALiR cuprinde 129 de localități pentru limba română, dintre care 119 pentru dacoromână şi 10 pentru dialectele româneşti sud-dunărene: 8 pentru aromână (Grecia: 3, Albania: 2, F.Y.R. Macedonia: 2, Dobrogea: 1), una pentru meglenoromână (Grecia) şi una pentru istroromână (Croația). Pentru prima dată dialectele româneşti sud-dunărene au fost incluse într-un atlas lingvistic multinațional. Din *Atlas linguistique roman* au apărut, până în prezent, un volum introductiv (*Présentation*, Roma, 1996) şi două volume de hărți, însoțite de comentarii lingvistice (I, 1996; II, 2001).

Colaborator al lui Al. Rosetti, B. Cazacu a preluat de la acesta spiritul de deschidere spre direcțiile noi de cercetare, inițiind în institut, în anii '70, **cercetări de sociolingvistică**. Autor el însuşi al unor studii de sociolingvistică, publicate în reviste, B. Cazacu a format un colectiv – din care făceau parte N. Saramandu, Marilena Tiugan, B. Marinescu, M. Conțiu, Marina Ciolac –, a cărui activitate a dat rezultate în scurt timp. În afară de contribuțiile membrilor colectivului, apărute, îndeosebi, în revista institutului, Marilena Tiugan şi Marina Ciolac au susținut teze de doctorat cu subiecte de sociolingvistică, publicate sub formă de studii în reviste (Marilena Tiugan) sau în volum: Marina Ciolac, *Sociolingvistica şcolară* (1997), care a elaborat ulterior o lucrare de sinteză, *Sociolingvistica românească* (1999).

Nu putem încheia prezentarea activității în domeniul dialectologiei şi al sociolingvisticii fără a evidenția rolul de mentor al lui B. Cazacu, excelent organizator, care a format şi a îndrumat numeroase colective de cercetători, insuflându-le pasiunea pentru studierea limbii vorbite în popor, de diversele pături sociale din mediul rural şi urban. Prin volumul *Studii de dialectologie română*, publicat în 1966, B. Cazacu marca un moment important în cercetările dialectologice, care aveau să cunoască, în deceniile următoare, o dezvoltare fără precedent, remarcabilă şi în prezent.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

Începând cu anii ’60 lingvistica românească a manifestat o largă deschidere către direcţiile noi de cercetare, precum structuralismul, lingvistica matematică, gramaticile generativ-transformaţionale ş.a. La Bucureşti, preocupările în această direcţie au fost iniţiate şi încurajate de Al. Rosetti, care a apelat la concursul lui Grigore Moisil, ca matematician. Ei au creat o adevărată „şcoală”, care s-a dezvoltat ulterior cu mult succes, în jurul lui Em. Vasiliu şi Solomon Marcus. Cercetările au căpătat o formă organizată, instituţionalizată în cadrul sectorului de lingvistică structurală.

Sectorul de lingvistică structurală, înfiinţat în 1962, a fost creaţia lui Al. Rosetti, ilustrând preocuparea constantă a mentorului de receptare a unor domenii noi, care se adăugau celor reprezentate de fonetica experimentală şi de fonologie. Apariţia sectorului a fost însoţită de publicarea, în acelaşi an, 1962, a primului număr din *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, redactor responsabil fiind Al. Rosetti. Sectorul, condus, în perioada 1962–1965, de Emanuel Vasiliu[8], s-a constituit, la început, cu membri atât din institut (Alexandra Roceric-Alexandrescu, Sanda Golopenţia-Eretescu, Toma Pavel), cât şi din afara institutului (Maria Manoliu-Manea, Valeria Guţu-Romalo), completându-se, ulterior, cu alţi cercetători: Laurenţiu Theban, Ileana Vântu, Rodica Mihăilă, Anca Belchiţă-Hartular, Adriana Gorăscu, Lucia Vaina-Puşcă, Liana Schwartz Popa-Burcă, Iulian Paşaliu, Şerban Broché. Sub titulatura generică de „lingvistică structurală” s-au desfăşurat, de-a lungul anilor, cercetări de lingvistică generativ-transformaţională, de lingvistică matematică, de semantică, de tipologie lingvistică, de pragmatică, de lingvistică a textului, de analiză a dialogului, cu participarea unor cercetători şi din alte sectoare (Laurenţia Dascălu Jinga, Margareta Manu Magda) sau din afara institutului (Solomon Marcus, Mihai Dinu). Rezultatele cercetărilor s-au publicat, sub formă de articole şi studii, în *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, dar şi în alte reviste din ţară şi din străinătate.

Dintre volumele publicate menţionăm *Fonostatistica limbii române* (1968, autoare Alexandra Roceric-Alexandrescu) şi *Sintaxa transformaţională a limbii române* (1969, autori Emanuel Vasiliu şi Sanda Golopenţia-Eretescu) şi pe cele datorate lui Emanuel Vasiliu: *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale* (1970), *Preliminarii logice la semantica frazei* (1978), *Sens, adevăr analitic, cunoaştere* (1984), *Introducere în teoria textului* (1990), *Introducere în teoria limbii* (1992), *Elemente de filosofie a limbajului* (1995). Lucrările lui Emanuel Vasiliu, cu un pronunţat caracter teoretic, au deschis perspective noi de cercetare în lingvistica românească.

[8] În 1965 Sectorul de lingvistică structurală s-a contopit cu Sectorul de fonetică, creându-se Sectorul de fonetică şi lingvistică structurală; el a reapărut în 1990, odată cu înfiinţarea Institutului de Fonetică şi Dialectologie.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)

În preocupările evocate mai sus se încadrează şi cele care au ca obiect studierea, din perspectivă pragmatică, a limbii vorbite şi a dialogului: *Corectare şi autocorectare în conversaţia spontană* (2002, autoare: Laurenţia Dascălu Jinga), *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional* (2003, autoare: Margareta Manu Magda), *Dialogul în româna vorbită* (2003, volum editat, în colaborare, de Laurenţia Dascălu Jinga), la care se adaugă un *Corpus de română vorbită (CORV)*. *Eşantioane* (2002), publicat de Laurenţia Dascălu Jinga.

*

Timp de trei decenii (1961–1990) din cele patru decenii de existenţă (1961–2001), fostul Institut de Fonetică şi Dialectologie a fost dominat de personalitatea covârşitoare a lui Al. Rosetti. În această perioadă savantul şi-a desăvârşit opera lingvistică, publicând, în 1986, ediţia definitivă, a lucrării sale capitale, *Istoria limbii române*, după ce, cu două decenii mai înainte, îi apăruse în străinătate o culegere din studiile cele mai importante, sub titlul *Linguistica* (The Hague, 1965).

În semn de omagiu, institutul care a purtat numele lui Al. Rosetti a organizat, în 1995, o sesiune comemorativă la o sută de ani de la naşterea marelui lingvist şi om de cultură.

În plastica formulare a acad. Marius Sala, Al. Rosetti a fost, împreună cu Iorgu Iordan, unul din „cei doi stâlpi ai înţelepciunii”[9], temelie solidă pe care s-a dezvoltat lingvistica românească în perioada postbelică. Numele celor doi învăţaţi, alăturate postum, se însoţesc în titulatura institutului reunit.

LES RECHERCHES DE PHONÉTIQUE, DIALECTOLOGIE ET LINGUISTIQUE STRUCTURALE

(Résumé)

Dans la période mentionnée (1949–2009) on a continué la recherche en phonétique et dialectologie initiée entre les deux guerres mondiales. À partir des années ’60 on a developpé des études de linguistique structurale. L’activité scientifique dans ces domaines a été institutionnalisée en 1961, par la création du Centre de recherches phonétiques et dialectales, devenu en 1990 l’Institut de phonétique et dialectologie (englobé en 2002 dans l’Institut de linguistique). La personnalité de A. Rosetti, B. Cazacu, E. Vasiliu, A. Avram, véritables „chefs d’école”, a profondément marqué l’existence du Centre et ultérieurement de l’Institut de phonétique et dialectologie.

Cuvinte-cheie: fonetică, dialectologie, geografie lingvistică, structuralism.
Mots-clés: phonétique, dialectologie, géographie linguistique, linguistique structurale.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13

[9] Marius Sala, *Cei doi stâlpi ai înţelepciunii*, discurs de recepţie la Academia Română, rostit la 6 ianuarie 2006 în şedinţă publică, publicat în volumul *Portrete*, ediţia a II-a, Suceava, 2007, p. 247–275.

BDD-A616 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:14 UTC)